Józef M. Dołęga

"Zarys filozofii przyrody ożywionej", red. S. Mazierski, Lublin 1980 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 18/1, 223-227

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Zarys filozofii przyrody ożywionej, red. S. Mazierski, RWKUL, Lublin 1980, str 339

1. Wyrażenie filozofia przyrody we współczesnym słowniku filozoficznym oznacza naukę filozoficzną, w skład której wchodzą dwie zasadnicze części: filozofia przyrody nieożywionej i filozofia przyrody ożywionej. Jeżeli pominiemy publikacje wcześniejsze o ujęciach tradycyjnych tej problematyki, to współcześnie ukazało się kilka opracowań pierwszej części (np. A. G. van Melsen, *Filozofia przyrody*, tłum. S. Zalewski, Warszawa 1963; S. Mazierski, *Elementy kosmologii filozoficznej i przyrodniczej*, Poznań 1972), natomiast ciągle brakuje w literaturze całościowego opracowania części drugiej. Zarys filozofii przyrody ożywionej pod redakcją Stanisława Mazierskiego, profesora KUL i kierownika Katedry Filozofii Przyrody, jest pierwszą próbą, w filozoficznej literaturze polskiej, ujęcia problematyki materialnego bytu ożywionego. Opracowanie to nie ma charakteru — jak to zauważa Redaktor w *Przedmowie* — ujęcia problematyki filozofii bytu ożywionego w sposób całościowy i logicznie spójny. Całość zagadnień skupia się wokół trzech problemów, które stanowią trzy części tej pracy, a mianowicie: zagadnienia współczesnej biologii, problemy filozofii biologii i zagadnienia filozofii bytu ożywionego.

2.1. W części 1: Niektóre węzłowe zagadnienia współczesnej biologii są zawarte artykuły siedmiu autorów.

Włodzimierz Sedlak zamieszcza pracę na temat: *Od klasycznej do najnowszej biologii* (9—26), w której sygnalizuje takie problemy, jak: zagadnienie istoty życia, genezy życia, natury funkcji życia, bioplazmy jako piątego stanu materii, ewolucji w świetle najnowszej biologii oraz wspomina problemy nierozwiązane w biologii. Wymieniona problematyka jest rozpatrywana w świetle najnowszej biologii jaką jest bioelektronika. Na przykład przy charakterystyce gatunku Autor pisze: Więź gatunkowa to nie tylko garnitur chromosomowy, reakcje chemiczne, bohawior, ale praca na tej samej szerokości pasma elektromagnetycznego pól biologicznych. Gatunkowe spektrum elektromagnetyczne stanowi zapewne specyfikę ściśle określoną (24).

Artykuł: *Organizacja żywych układów* (27—58) jest w znacznej części nową redakcją fragmentu książki Teresy Ścibor-Rylskiej, *Problemy życia i organizacji — Porządek i organizacja w przyrodzie*, Warszawa 1974. Autorka podejmuje w tym artykule następujące problemy: życie a organizacja, określenie życia, układy i ich klasyfikacja, organizacja i organizowanie, typy organizacji, stopień uorganizowania układu, hierarchia orgów (układów uorganizowanych), organizacja na różnych poziomach złożoności, stanowisko i rola człowieka oraz objaśnienia niektórych terminów użytych w tekście. Każdy podjęty tutaj temat ma doniosłe znaczenie w naukach biologicznych, np.: stopień uorganizowania układu oraz wymienione kryteria stopnia uorganizowania układu, takie jak: złożoność, różnorodność, całościowość, hierarchizacja, specjalizacja, automatyzacja, usprawnienie, wrażliwość, swoboda, plastyczność, twórczość — świadczą o wnikliwej analizie podjętych tematów.

Praca: *Zagadnienie kodu genetycznego w aspekcie biologii molekularnej* (59—85) Stanisława Kycia, zawiera podstawowe informacje zasadniczego mechanizmu rozwoju i trwania życia na ziemi. Autor podjął następujące zagadnienia: skład i budowa kwasów nukleinowych, kwas dezoksyrybonukleinowy (DNA: model budowy Watsona-Cricka,

występowanie w komórce, samopowielanie); kod genetyczny (reguły kodu genetycznego i ewolucja kodu genetycznego); kwas rybonukleinowy (budowa i występowanie RNA w komórce, synteza, właściwości i funkcja mRNA, rRNA jako główny składnik rybosomów, rola rozpuszczalnego RNA(sRNA), rola tRNA supresowego); biosynteza białka, regulacja biosyntezy białek i zmiany informacji w DNA.

Współczesne problemy antropogenezy przyrodniczej (87—111) — to temat artykułu Bernarda Hałaczka, w którym Autor podejmuje następujące zagadnienia: czasoprzestrzenne ramy procesu hominizacji (filogeneza Hominidae, Afryka kolebką ludzkości); charakterystyka pierwszych Hominidae (rozwój dwunożności, reorganizacja mózgu, zaczątki kultury); modele hominizacyjne (model narzędzi i broni, model kryzysu żywnościowego, model narodzin mowy); specjacja gatunku *Homo sapiens* (hipoteza ciągłości ewolucyjnej, paleontologiczne pojęcie gatunku, problem wielkości gatunków ludzkich). Artykuł kończy się wnioskiem o autonomiczności badań przyrodniczych odnośnie problemu hominizacji a jednocześnie wskazuje na interdyscyplinarny charakter tego zagadnienia. Oto co pisze Autor: Być może już wkrótce uda się naukom przyrodniczym w rezultacie mnożącego się z roku na rok materiału wykopaliskowego pewne możliwości z hipotetycznego dziś jeszcze obrazu ewolucji człowieka wykluczyć, inne definitywnie potwierdzić. Nawet wtedy jednak nie będą mogły udzielić wyczerpującej odpowiedzi na pytanie, jak powstał człowiek. Nie będą mogły z tej prostej racji, że pytanie to implikuje inne, mianowicie, kim jest człowiek. To ostatnie zaś pytanie leży poza obszarem kompetencji nauk przyrodniczych (111).

Z zagadnienia manipulacji na organiźmie ludzkim Jerzy Strojnowski podejmuje problem sterowania biologicznym podłożem człowieka. Artykuł Jego: *Sterowanie biologicznym podłożem człowieka* (113—125) zawiera problematykę związaną z wzrostem i rozwojem praktyk antykoncepcyjnych, wpływem człowieka na płeć mającego począć się dziecka oraz zagadnienia związane ze sztucznym zapłodnieniem i rozwojem ludzkiego płodu in vitro. Autor dochodzi do wniosku, że rozwój nauk biologicznych i ich implikacji praktycznych nie można pozostawić własnemu biegowi, w tych zagadnieniach powinni zabrać głos nie tylko psychologowie i socjologowie ale również filozofowie i teologowie.

Artykuł Czesława Biedulskiego: *Ewolucjonizm biologiczny* (*Szkic historyczny*) (127—142) jest analizą w aspekcie historycznym następujących zagadnień: szerokie ujęcie ewolucji, charakterystyka przedmiotu i metody badań ewolucyjnych, rozmaitość ujęć problematyki ewolucyjnej, dzieje ewolucjonizmu (Lamarck i lamarkizm, darwinizm, neolamarkizm — ortodoksyjny, psycholamarkizm, mechanolamarkizm; neodarwinizm; mendelizm i antyewolucyjne nastawienie pierwszych genetyków; mutacjonizmu i syntetyczna teoria ewolucji). W skład szerokiego ujęcia procesu ewolucji wchodzą następujące zagadnienia: kosmogeneza, geogeneza, biogeneza i antropogeneza.

Krystyna Szpanbruker w artykule: *Ochrona środowiska człowieka* (143—159) podejmuje najnowszą problematykę związaną z naukami biologicznymi. W pracy tej poza wstępem i zakończeniem poruszone są następujące zagadnienia: motywy ochrony środowiska, relacja człowiek-przyroda, kierunki rozwoju ochrony środowiska przyrodniczego, zadania współczesnej ochrony przyrody (dotyczące powietrza, wód,

atmosfery, gleby, roślin i zwierząt, surowców mineralnych, Kosmosu, hałasu), ponadterytorialność ochrony przyrody.

2.2. W drugiej części: *Z zagadnień filozofii biologii* (161—221) podjęto wybrane zagadnienia z teorii i metodologii nauk biologicznych.

Antoni J. Czyżewski w pracy: *Zagadnienie autonomiczności w biologii* (163—183) przedstawił problem redukcjonizmu w biologii, który może przejawiać się w redukcji pojęć i teorii. Autor opowiada się za autonomicznością biologii i wyróżnia następujące koncepcje autonomiczności biologii teoretycznej: witalistyczną, ontologizującą, epistemologiczną i pragmatyczną.

Artykuł Zygmunta Hajduka: *Redukcjonizm wobec zagadnienia autonomiczności biologii* (185—202) składa się z dwóch niewyróżnionych części: po wprowadzeniu na temat redukcjonizmu autor poddaje gruntownej analizie relacje nauk biologicznych do nauk fizykalnych, w której wyróżnił następujące elementy: teleonomię, historię układów biotycznych, uniwersalność prawa, niepredykatywność biologii, matematyzowalność zdań biologii, nieanalizowalność układów biotycznych i obserwowalność układów biotycznych (organizmów).

Artykuł: *Wielospektowość problemu celowości* (203—221) jest opracowany przez Stanisława Mazierskiego i Stanisława Ziębę, którzy zamieścili w nim następującą problematykę: zarys historyczny problemu; problem celowości na terenie nauk przyrodniczych (teleologia w aspekcie metodologicznym — autor A. J. Czyżewski, teologia jako metoda badań i metoda wyjaśniania, teleologia jako specyficzny sposób wyjaśniania układów żywych, celowość jako atrybut struktur i funkcji); zagadnienie celowości w aspekcie filozoficznym (różne stanowiska wobec finalizmu w obrębie filozofii klasycznej).

2.3. Część trzecia: *Filozofia bytu ożywionego* (225—238) składa się z czterech artykułów: trzy o tematyce filozoficznej, jeden — z problematyką teologiczną.

Szczepan W. Ślaga w artykule: *Teoria abiogenezy* (225—277) zamieścił następującą treść: wprowadzenie do zagadnienia w aspekcie historycznym; osnowa przyrodniczej idei genezy życia (ustalenia terminologiczne i treść teorii abiogenezy); epistemologiczno-metodologiczne aspekty abiogenezy (abiogeneza postulatem logicznym, różnoaspektowe podejście do problemu genezy życia, założenia podstawowe, wartość naukowa teorii abiogenezy); rys historyczno-systematyczny teorii abiogenezy (postulaty naukowej użyteczności pojęć w teoriach abiogenezy, próby usystematyzowania poglądów — okres samorództwa naiwnego i ewolucyjne teorie genezy życia organicznego); obecne kierunki badań przyrodniczych (podstawy astronomiczno-geofizyczne, badania biogeochemiczno-paleontologiczne, próby syntez laboratoryjnych — synteza laboratoryjna monomerów oraz synteza laboratoryjna biopolimerów i rozważania egzobiologiczne): filozoficzna problematyka abiogenezy (teoria abiogenezy w poznaniu filozoficznym, abiogeneza w świetle teorii prawdopodobieństwa, filozoficzny problem możliwości powstania życia, główne założenia Tomaszowej doktryny o samorództwie); w zakończeniu Autor dochodzi do wniosku, że różne ujęcia abiogenezy tworzą dopełniający się obraz genezy życia organicznego.

Próba charakterystyki bytu ożywionego (279—296) jest tematem artykułu Stanisława Zięby, który analizuje w nim zagadnienie uwarunkowań epistemologiczno-metodologicznych ujęć bytu ożywionego oraz przedstawia datum filozofii przyrody ożywionej.

Tadeusz Wojciechowski w artykule: *Z problematyki ewolucyjnej koncepcji duszy ludzkiej* (297—320) sygnalizuje następujące zagadnienia: źródła ewolucyjnej koncepcji genezy duszy ludzkiej (naukowa teoria ewolucji, dzieło Teilharda de Chardin, Sobór Watykański II); problem ewolucyjnej ciągłości psychizmu zwierzęcego i ludzkiego; ewolucyjna koncepcja aktu stworzenia duszy ludzkiej.

Artykuł Wacława Hryniewicza: *Monogenizm i poligenizm — Zarys problematyki teologicznej* (321—338), zawiera następujące zagadnienia: trudności w uzasadnianiu klasycznej teorii monogenizmu biologicznego i teologicznego; współczesne próby reinterpretacji zagadnienia monogenizmu i poligenizmu (monogenizm teologiczny w powiązaniu z poligenizmem biologicznym, poligenizm biologiczny i „teologiczny").

3. Wszystkie artykuły zamieszczone w niniejszej pracy odznaczają się dużą dbałością metodologiczną i metodyczną oraz dydaktyczną. Podjęte analizy zagadnień oparte są na bogatej literaturze przedmiotu. Podział materiału prawie we wszystkich artykułach ułatwia lekturę tej pracy oraz przyswajanie treści. Brak takiego podziału występuje tylko w dwu pracach (J. Strojnowski, A. J. Czyżewski), co wywołuje wrażenie, że materiał tam zawarty jest nieuporządkowany. Natomiast wyróżnienie tylko jednego członu podziału w zasadniczym punkcie, nasuwa czytelnikowi myśl o następnych członach (przynajmniej jeszcze jednym), których w tekście nie ma (215—219, S. Mazierski i S. Zięba).

Tytuł pierwszej części informuje czytelnika o wyborze podstawowych zagadnień współczesnej biologii i właściwie jest on wyczerpujący, z tym tylko, że brakuje tu artykułu na temat czynników i mechanizmów ewolucji (tematyka ta jest uwikłana częściowo i ubocznie w innych artykułach (np. Cz. Biedulski).

Autonomiczność biologii, reducjonizm w biologii i celowość stanowią problematykę zagadnień filozofii biologii. Oczywiście, że zbiór ten zagadnień nie wyczerpuje podstaw teorii i metodologii nauk biologicznych, niemniej opracowane zagadnienia stanowią trzon tej problematyki. Część zagadnień wchodząca w zakres filozofii biologii była sygnalizowana w innych artykułach, zwłaszcza w pierwszej części.

Trzecia część zawiera najobszerniejszy artykuł na temat abiogenezy (Sz. W. Ślaga), następne, to: próba charakterystyki bytu ożywionego, problem ewolucyjnej koncepcji genezy duszy ludzkiej oraz problematyka teologiczna monogenizmu i poligenizmu. Zestaw problematyki w tej części jest istotny dla charakterystyki bytu ożywionego ale niewyczerpujący. Podobnie jak w pierwszej części brakowało syntetycznego artykułu na temat ewolucji, również i w tej części brakuje artykułu na temat aspektów filozoficznych ewolucji, mimo że niektóre problemy z tego zakresu wystąpiły w artykułach Sz. W. Ślagi, T. Wojciechowskiego, W. Hryniewicza.

Lektura tej pozycji nasuwa refleksje na temat struktury i koncepcji filozofii przyrody a zwłaszcza filozofii przyrody ożywionej. Wydaje się, że wielu autorów (a może wszyscy) zamieszczonych artykułów opowiada się za koncepcją filozofii przyrody jako autonomicznej nauki filozoficznej, której punktem wyjścia (w sensie metodologicznym) jest poznanie naukowe z zakresu nauk przyrodniczych (w tym przypadku nauk biologicznych) i poznanie przednaukowe przyrody. Konstrukcja tej pozycji może potwierdzać takie stanowisko. Treść artykułów pierwszej części stanowi materiał do dalszych analiz filo-

zoficznych (np. zagadnienie antropogenezy: B. Hałaczek i T. Wojciechowski). Dlatego pewnym niedosytem tego zbioru jest brak syntetycznego artykułu na temat metody filozofii przyrody ożywionej.

Powyższe spostrzeżenia wskazują na trudności obiektywne i personalne przy redagowaniu takiej pozycji. Praca ta jest pewnym sukcesem Redaktora i Autorów w naszym piśmienictwie filozoficznym, ponieważ jest pierwszą próbą przedstawienia węzłowych zagadnień filozofii przyrody ożywionej oraz może służyć pomocą nie tylko profesjonalistom ale studentom studiującym filozofię przyrody i zainteresowanym tą problematyką czytelnikom.

Józef M. Dołęga

J. Speck: *Handbuch wissenschaftstheoretischer Begriffe, Uni-Taschenbücher 966—968, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen 1980, s. 780*

W serii wydawniczej *Uni-Taschenbücher (UTB)* ukazało się trzytomowe kompendium podstawowych pojęć z teorii nauki. Tomy te są już kolejno: 966, 967 i 968 pozycjami tej serii, której jednym ze źródeł tak znacznej płodności jest współpraca wielu (aktualnie 17-stu) wydawnictw zachodnio niemieckich. Pojęcia, które opracowano na wzór haseł encyklopedycznych, zostały uporządkowane alfabetycznie. Paginacja jest ciągła dla wszystkich trzech tomów.

Tom I (XXX+240 s.) obejmuje hasła zawierające się w przedziale alfabetycznym A-F, hasła tomu II (XX + 241—530 s.) objęte są przez litery G—Q, zaś zawartość tomu III (XX + 531—780 s.) wyznaczają odpowiednie ostatnie litery alfabetu R-Z.

Na początku każdego tomu znajdują się: 1) alfabetyczny spis pojęć-haseł zebranych w całej trzytomowej pozycji (W spisie uwzględniono 331 haseł odnotowanych tłustym drukiem, których opracowanie stanowi zasadniczą treść pozycji oraz 202 hasła zapisane kursywą, które są omówione pośrednio, tzn. w łączności z jednym lub kilkoma hasłami zasadniczymi i zaopatrzone odpowiednim znakiem informacyjnym, pozwalającym użytkownikowi stosunkowo łatwo odszukać dane hasło-kursywę w tekście); 2) wskazówki mające ułatwić odbiorcom korzystanie z kompendium oraz 3) wykaz logicznych i teoriomnogościowych symboli pojawiających się w tekstach. Ponadto w tomie pierwszym tekst zasadniczy poprzedzają jeszcze: krótkie słowa wstępne wydawcy i alfabetyczny spis autorów opracowanych haseł, względnie współpracujących przy ich opracowywaniu.

Kompendium lub poradnik podstawowych pojęć z teorii nauki — jakby trafnie omawianą pozycję można również nazwać — jest pracą zbiorową wielu autorów specjalistów. Redaktor główny Josef Speck jest profesorem filozofii Pedagogicznej Szkoły Wyższej w Ruhr i, co może warte jest tu odnotowania, nie należy do początkujących w redagowaniu tego rodzaju pozycji. Doświadczenie zdobywał wydając przed 11-tu laty pozycję o podobnym tytule lecz z pedagogiki: *Handbuch padagogischer Grundbegriffe,* jak również dwa następne dzieła: *Problemgeschichte der Padagogik* (1976 oraz *Grundprobleme der grossen Philosophen,* tom I 1972 (dotychczas ukazało się już 6 tomów) nie odbiegają zbytnio w technice redagowania od omawianej pozycji.